

33УДК 330.111.4:001

Юрій В. Гончаров, Алла О. Касич

Київський національний університет технологій та дизайну

**ЯКІСТЬ ОСВІТИ ЯК КЛЮЧОВИЙ ЧИННИК
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ**

В ході написання статті було досліджено роль освіти у розвитку суспільства та економічному зростанні країн світу; наголошено на важливості постійного підвищення якості освіти, як важливого чинника розвитку держави; обґрунтовано основні інструменти спрямування розвитку освіти на сучасні інноваційні орієнтири.

В результаті аналізу зарубіжного досвіду було встановлено цільові показники для розвитку освіти і науки, а також визначено механізм впливу освіти на процеси індустріалізації та прискореного економічного зростання.

Ключові слова: *освіта, наука, економічний розвиток, перспективи.*

Юрій В. Гончаров, Алла А. Касич

Киевский национальный университет технологий и дизайна

**КАЧЕСТВО ОБРАЗОВАНИЯ КАК КЛЮЧЕВОЙ ФАКТОР
ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СТРАНЫ**

В ходе написания статьи были исследованы роль образования в развитии общества и экономическом росте стран мира; подчеркнута важность постоянного повышения качества образования, как важного фактора развития государства; обоснованы основные инструменты направления развития образования на современные инновационные ориентиры.

В результате анализа зарубежного опыта было установлено целевые показатели для развития образования и науки, а также определен механизм влияния образования на процессы индустриализации и ускоренного экономического роста.

Ключевые слова: *образование, наука, экономическое развитие, перспективы.*

Yurii V. Goncharov, Alla O. Kasych

Kyiv National University of Technologies and Design, Kyiv, Ukraine

**THE QUALITY OF EDUCATION AS A KEY FACTOR
ECONOMIC DEVELOPMENT OF COUNTRY**

In this article was investigated the role of education in social development and economic growth of the world; was stressed the importance of continuous quality improvement of education as an important sector of the country; was justified the basic tools of education focus on modern innovative benchmarks.

In the result of international experience analysis was established target indicators for the development of education and science, and also the mechanism of influence of education on processes of industrialization and rapid economic growth.

Therefore, education should provide tools of forming a society, which would be based on a economic development, quality of life and democracy.

Keywords: *education, science, economic development prospects.*

Постановка проблеми. У світі відбулося становлення «нової» економіки, а економічне зростання розвинутих систем усе частіше пояснюється наявністю людського капіталу. Це коли найважливішим активом системи є не матеріально відчутні ресурси, а – інтелект, інформація, знання. Саме тому, вивчення досвіду результативного втілення освітньої діяльності у розвиток країни, умови забезпечення підвищення якості освіти на загальнодержавному рівні є актуальним завданням науки, яке має визначити розвиток даного сектора економіки України на найближчі роки.

В 2013 році Указом Президента України №344/2013 було затверджено Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [10], однак значна частина питань залишаються не вирішеними, що додатково підкреслює актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх публікацій по проблемі. Питання розвитку освіти, як складової формування конкурентоспроможної економіки, досить активно досліджуються українськими науковцями. Серед найбільш значимих слід вказати праці Андрущенко В.П. [2], Гейця В.М. [4], Давидової І.О. [3], Рижой Т.В. та Нижник Т.Т. [7]. Вчені розглядають і питання ролі освіти у формуванні якісних характеристик робочої сили [3], і особливості фінансування освіти [6], роль інвестицій в знання у процесах формування національної інноваційної системи [5], системні чинники розвитку освіти в країні [13], інші. Значна увага питанням розвитку освіти приділяється і в експертному середовищі [1].

Мета статті дослідити існуючі взаємозв'язки між рівнем розвитку освіти й економічним розвитком країни та визначити ключові чинники розвитку якості освіти як головного чинника прискорення економічної динаміки України.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Система освіти формує найважливіший фактор економіки – інтелектуальні ресурси, що володіють необхідними технологічними знаннями та вмінням, спроможністю їх постійно нарощувати. Для розробки нових технологічних принципів й технологій необхідні визначені моделі інноваційного мислення та підприємницької поведінки, які формуються системою підготовки кадрів. На мікрорівні – умовою розвитку будь-якої організації є його висококваліфікований персонал, від професійності та працездатності якого залежить ефективність і прибутковість діяльності. На макрорівні – вимога сучасності полягає в тому, що національна система освіти має бути максимально залучена до світового технологічного прогресу. Відповідно, від спроможності системи освіти забезпечити вітчизняну економіку спеціалістами різного фаху залежить майбутнє нашої країни. Крім того, розвиток освіти має не лише цивілізаційне значення, він являє собою інвестиції в майбутнє та повинен трансформуватись у розвиток національного господарства, який би підтверджувався позитивними макроекономічними показниками.

Ще у 90-ті роки більш ніж 70% росту валового національного продукту постіндустріальних держав забезпечувався підвищенням освітнього рівня працівників, поширенням інформаційних технологій [4, с.20]. В ХХІ столітті при формуванні інноваційної економіки роль освіти і науки зростає ще більше. Повільне відродження світової економіки після кризи 2007-2009 рр. знову загострило конкуренцію країн за молодих освічених людей, за робітників з великими здібностями та потенціалом.

Для конкретизації завдань підвищення рівня розвитку освітньої сфери в Україні проведемо дослідження впливу освіти на економічний розвиток на прикладі окремих країн. Основні показники, які дають можливість встановити існуючі відмінності у втіленні показників розвитку освіти та науки у економічний розвиток країни, наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Показники комплексної оцінки умов та результативності розвитку освітнього сектора окремих країн світу

№	Показники	Україна	Польща	Китай	РФ	США	Японія	Світ
1	2	3	4	5	6	7	8	9
1	ВВП, офіційний показник, млрд. дол. США (2015)	90	474	10866	1326	17946	4123	73434
2	ВВП на душу населення, дол. США (2015)	2115	12494	7925	9057	55836	32477	10000
3	Інвестиції, частка у ВВП (2014)	14	20	46	21	20	22	23,9
4	Обсяг інвестицій на душу населення, дол. США	296	2500	3645	1900	11170	7144	2390
5	Державні витрати на освіту, % у ВВП (2014)	6,2	4,9	1,9	5,4	5,2	3,6	4,5
6	Державні витрати на освіту на душу населення, дол. США	131	612	150	490	2900	1170	450
7	Валовий коефіцієнт охоплення населення вищою освітою, % (2014)	79	73	27	76	94	71	-
8	Витрати на НДДКР, % у ВВП (2014)	0,75	0,94	1,79	1,19	2,74	3,58	-
9	Витрати на НДДКР на душу населення, дол. США	16	117	140	107	1530	1162	-
10	Чисельність наукових кадрів на 1 тис. зайнятих (2014)	4,6	4,9	1,9	6,2	9,1	10,5	-

Продовження Таблиці 1

11	Частка високотехнологічного експорту в промисловому експорті, % (2014)	7	9	25	11	18	17	17,1
12	Індекс людського розвитку, 2014	0,747	0,843	0,727	0,798	0,915	0,891	0,711
13	Місце країни в рейтингу за Індексом людського розвитку	81	36	90	50	8	20	-

Джерело: складено авторами за даними [8, 9, 11, 12, 14]

За результатами представлених даних маємо наступні співвідношення та тенденції у розвитку освіти, науки та економіки:

1. Традиційним показником оцінки рівня економічного розвитку країни в глобальному середовищі є показник ВВП. Як свідчать наведені дані, Україна за показником ВВП має суттєве відставання не лише від розвинених країн, а й від Росії та Китаю.

Статистичні дані динаміки ВВП різних країн свідчать, що подвоєння ВВП на душу населення в розвинених країнах відбувалося протягом фактично кожні 10 років. Однак уже в 1990-ті роки ситуація змінилась, оскільки відбулось сповільнення темпів росту ВВП. Країни, які розвиваються, навпаки почали отримувати результати індустріалізації виробництва та стали членами престижного клубу лідерів світової економіки. Основною економічного та технологічного розвитку у всіх країнах без виключення є активізація інвестицій у розвиток освіти й науки. Той факт, що інвестиційна активність України і за абсолютними, і за відносними показниками залишається на низькому рівні свідчить про неспроможність країни не лише забезпечити прискорення економічного розвитку, а й сформувати потужний інноваційний сектор за рахунок пріоритетного розвитку освіти та науки.

2. Розвиток освіти визначається змістом державної політики, яка з точки зору створених економічних умов, втілюється в показниках величини державних витрат на освіту. За відносним показником (частка державних витрат у ВВП) Україна перевищує і показники розвинених країна світу, і середній показник усіх країн світу. Однак за абсолютними показниками, які розраховані на душу населення, результати аналізу є протилежними: державні витрати на освіту в Україні у три рази менші порівняно зі світовим показником та, наприклад, у 4,5 рази менше, ніж у Польщі. При цьому Україна має досить високий рівень охоплення населення вищою освітою, що підтверджує відповідний показник.

3. Показники рівня розвитку науки свідчать про обмежені ресурсні можливості України: частка витрат на НДДКР, абсолютна величина цих витрат, чисельність науковців, у рази є нижчими порівняно з іншими країнами. Як

результат країни суттєво відрізняються і за показником частки високотехнологічного експорту в промисловому експорті, що дозволяє оцінити результативність функціонування освіти та науки.

Залежність між рівнем освіченості населення окремих країн та добробутом (за показником ВВП на душу населення) можна представити у графічному вигляді (рис 1).

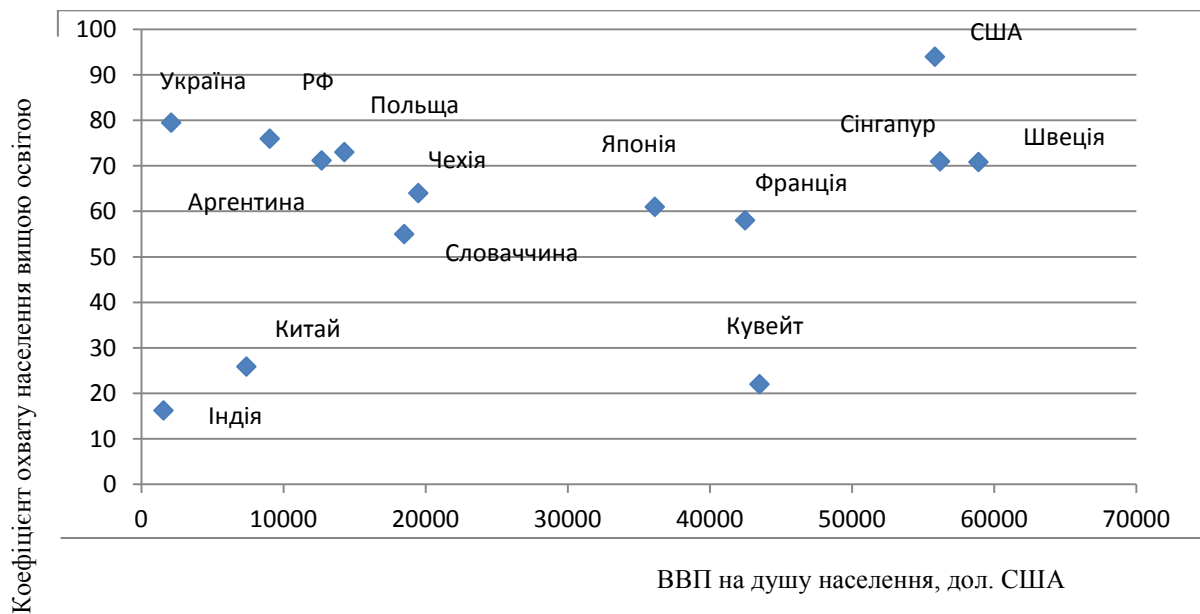

Рис. 1. ВВП на душу населення та охопту вищою освітою в окремих країнах світу
Джерело: складено авторами за даними [14]

Загальна тенденція формується досить чітко: чим більшою є частка освіченого населення (в тому числі з вищою освітою), тим вищим є рівень економічного розвитку країни. Така ситуація відслідковується на прикладі більшості країн світу. Винятком є, наприклад, країни-експортери нафти, які продовжують використовувати наявний природний потенціал. Разом з тим мають місце суттєві відмінності. Так, країни з високим рівнем (70-80%) освіти населення мають різні значення величини ВВП (від 2 тис. дол. США в Україні до 55 тис. дол. США в Швеції та Сінгапурі), а це означає, що, наприклад, в Україні має місце системна проблема розвитку: в країні відсутні робочі місця, здатні забезпечити трансформацію робочої сили з досить високим рівнем освіти в продуктивність економіки. Якщо порівняти значення валового коефіцієнту охоплення населення вищою освітою, індексу людського розвитку та інші показники, зокрема, чисельність наукових кадрів на 1 тис. зайнятих, то складається парадоксальна ситуація: Україна втрачає раніше сформований потенціал, а тому має низький рівень його втілення в показники економічного розвитку, а Китай, наприклад, лише став на шлях активізації розвитку освіти і науки, однак вже має показник ВВП більший порівняно з Україною.

Детальний аналіз розвитку системи освіти та науки [8, 9, 14] в цих двох країнах в контексті забезпечення стійкого економічного розвитку дає можливість виокремити наступні особливості:

1) на прикладі Китаю:

- чітка реалізація стратегічного курсу під лозунгом «Наука та освіта приведуть країну до процвітання», який було прийнято ще в 1997 році;
- швидке збільшення кількості студентів та магістрів – до 100 осіб на 10 тис. населення;
- вихід університетів Китаю на європейський та світовий рівень – 7 входять до складу 200 найкращих університетів світу;
- цільова установка на збільшення витрат на освіту до 7% ВВП – в 2020 р.

2) для України:

- високий рівень грамотності населення (від 15 років та старше) – 99,4 %;
- високий показник студентів, які навчаються в математичних та технічних вузах – 27% від всіх студентів ВНЗ;
- від загальної чисельності докторів наук станом на кінець 2014 року доктора технічних наук склали 24,7%, доктора фізико-математичних наук – 14%.

Основною причиною низької кореляції між рівнем освіченості населення країни та рівнем економічного розвитку є поступове погіршення якості освіти та нівелювання у суспільстві статусу людини з вищою освітою. Відповідно для України актуальним є питання якості освіти та трансформації її в результативні показники діяльності національного господарства. Реформування освіти в Україні повинно, на нашу думку, відбуватись з урахуванням таких обставин:

1. Якість освіти не може бути відокремлена від державної політики економічного розвитку, і не лише в частині фінансування освіти, а виходячи, перш за все, з розуміння системної ролі освіти та існуючої залежності між якістю освіти та продуктивністю праці в економіці. В умовах активізації процесів глобалізації, коли спрощуються форми поширення інформації та знань, низький рівень якості освіти буде зумовлювати зниження темпів економічного розвитку.

2. Підходи до розуміння природи проблем освіти потребують перегляду. Традиційні підходи до забезпечення якості освіти полягають у збільшенні обсягів фінансування. Не зважаючи на те, що такі витрати є дійсно вирішальними, до аналізу якості слід долучати такі критерії як професійність, знання, компетентність шляхом започаткування системи прозорих конкурсів.

3. Зростає зацікавленість урядів країн у контролі рівня знань студентів як на національному, так і міжнародному рівні. Чи забезпечує система освіти необхідний рівень знань для того, щоб вести гідне життя в сучасному динамічному світі? – ключове питання української освіти. Інший аспект полягає в необхідності проведення моніторингу того наскільки добре чи погано

система освіти готує людей для виконання ролі творчих, думаючих громадян, які здатні утримувати себе та зробити належний внесок у добробут своїх сімей, общини, суспільства.

4. Необхідність вирішення проблеми нерівномірності якості освіти між різними країнами, між різними ВНЗ, оскільки це призводить до міграції викладачів високої кваліфікації та найбільш ініціативних студентів.

5. Обґрунтування фундаментальних цілей розвитку освіти на довгостроковий період. Відмінності в змісті та якості освіти часто віддзеркалюють інші нерівності у суспільстві, які пов'язані з можливостями реалізації людини та її прав. Саме тому, одним з найважливіших завдань, що стоять перед системою освіти, і є особливо важливими з точки зору подолання економічного розриву між країнами, є здатність забезпечити адекватну відповідь на виклики розвитку.

Таким чином, освіта повинна забезпечити формування інструментів побудови суспільства, яке б базувалось на економічному розвитку, якості життя та демократії.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Незважаючи на розуміння значимості рівня розвитку освіти для забезпечення конкурентоспроможності економіки на загальнодержавному рівні серед країн світу мають місце суттєві відмінності у економічних показниках та показниках, які характеризують умови розвитку освіти та науки. Проведене дослідження підтверджує висновок: чим більшою є частка освіченого населення (в тому числі з вищою освітою), тим більш стійким є економічний розвиток країни. Інвестиції в освіту та науку, ефективна система управління освітою та наукою, застосування сучасних методів підвищення якості освіти дасть можливість забезпечити трансформацію кількісних показників у якісні зміни в сфері освіти та прискорення економічного розвитку. Пріоритетними завданнями розвитку освіти в Україні в контексті забезпечення прискорення економічного зростання, на нашу думку, слід вважати:

- розробку довгострокової стратегії розвитку освіти в ув'язці з прогностичними тенденціями розвитку освітнього простору у світі та стратегією розвитку національної економіки, що дасть можливість визначити змістовні по кількісні характеристики освіти;

- стимулювання інтеграційних процесів розвитку освіти, науки, виробництва, що дозволить синхронізувати необхідні зміни та забезпечити узгодженість взаємодії;

- всебічне сприяння активізації використання всіх форм міжнародного співробітництва для участі академічного середовища у глобальних процесах розвитку науки та освіти;

- розроблення нормативно-правового та організаційного забезпечення реалізації концепції «освіта впродовж життя», що дасть можливість підвищити рівень кваліфікації зайнятого населення.

Реалізація запропонованих першочергових кроків дасть можливість забезпечити спрямування реформ у освіті на прискорений економічних розвиток України.

Література

1. Аналітична доповідь про стан моніторингу якості освіти в Україні [Текст] / І. І. Бабин, Л. М. Гриневич, І. Л. Лікарчук та ін.. – К. : МБО «Центр тестових технологій і моніторингу якості освіти» ; Х. : Факт, 2011. — 96 с.
2. Андрущенко В.П. Теоретико-методологічні засади модернізації вищої освіти в Україні на рубежі століть (за матеріалами доповіді, виголошеної на засіданні загальних зборів АПН України 23 листопада 2000 р.) [Текст] // Вища освіта України : за матеріалами доповіді, виголошеної на засіданні загальних зборів АПН України (23 листопада 2000 р.). – 2001. — №2. — С. 5 – 13.
3. Давидова І.О. Роль освіти в формуванні якісних характеристик робочої сили [Текст] / І.О. Давидова // Вісник Хмельницького національного університету. — 2015. — №3, Т.1. — С. 58-61.
4. Економіка України: стратегія і політика довгострокового розвитку [Текст] / за ред. акад. НАН України В. М. Гейця. — К. : Ін-т екон. прогноз. ; Фенікс, 2003. — 1008 с.
5. Касич А.О. Досвід формування національних інноваційних систем в країнах, що розвиваються [Текст] / А.О. Касич // Актуальні проблеми економіки. — 2013. — № 5 (143). — С. 46–49.
6. Касич А.О. Особливості фінансування вищої освіти в Україні та інших країнах світу [Електронний ресурс] / А.О. Касич, В.А.Циган // Ефективна економіка. — 2013. — №12. — Режим доступу : <http://www.economy.nauka.com.ua>. — Назва з екрану.
7. Рижа Т.В. Забезпечення якості вищої освіти в Україні: напрями вдосконалення державного регулювання [Текст] / Рижа Т.В., Нижник Т.Т. // Вісник Хмельницького національного університету. — 2015. — №4, Т.2. — С. 187-191.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>. — Назва з екрану.
9. Офіційний сайт статистичної інформації Китаю [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.stats.gov.cn>. — Назва з екрану.
10. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : указ Президента України № 344/2013. [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/15828.html>. — Назва з екрану.
11. Central Intelligence Agency [Електронний ресурс] — Режим доступу : <https://www.cia.gov>. — Назва з екрану.
12. Human Development Reports[Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://hdr.undp.org/en/statistics/> — Назва з екрану.
13. Kenneth N. Ross Cross-national studies of quality of education: planning their design and managing their impact. International Institute for Educational Planning [Електронний ресурс] — Режим доступу : <http://www.unesco.org/iiep> — Назва з екрану.
14. OECD Factbook 2015 [Електронний ресурс] / ISBN 978-92-64-02946-0 –© OECD 2015 — Режим доступу : [http:// http:stats.oecd.org/wbos/](http://http:stats.oecd.org/wbos/) — Назва з екрану.